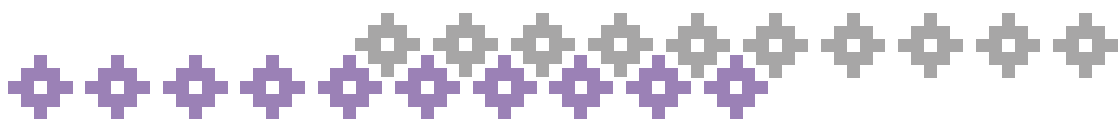
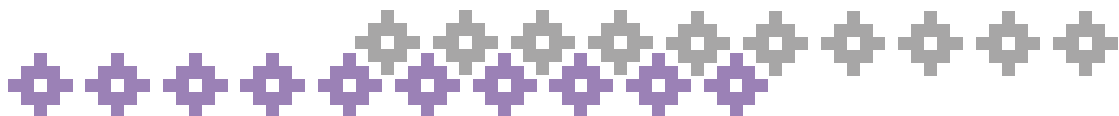

Profilul femeilor migrante

Profilul femeilor migrante

"Profilul femeilor migrante", 2016

Autoare text: *Maria Vreăiș*

Coordonare: *Aurelia Spătaru*

Design și machetare: *Ion Axenti*

Această notă analitică face parte dintr-o **serie de profiluri ale femeilor și fetelor** din anumite grupuri sub-reprezentate din Moldova, care provin din medii socio-economice sau geografice defavorizate (*femei migrante, din mediul rural, de etnie romă, victime ale violenței*), care se află în condiții de sănătate speciale (*femei cu dizabilități, care trăiesc cu HIV, sau în etate*), sau care sunt mai puțin prezente în careva sectoare (*femeile în poziții alese și numite, în funcții de decizie pe domenii profesionale, în economie și afaceri*).

Scopul profilurilor este de a informa publicul, în bază de evidențe/date, despre avantajele, capacitățile și potențialul de care dispun grupurile de femei analizate și contribuția care acestea o pot aduce la dezvoltare, mediile lor de interacțiune, oportunitățile de care beneficiază sau sunt lipsite, limitările și obstacolele cu care se confruntă. Profilurile includ analiza factologică în cadrul grupului vulnerabil descris (pe sub-populațiile acestuia) și comparația cu grupul opus (nevulnerabil) de femei (uneori și cu grupul de bărbați corespunzător), au fost combinate și utilizate date cantitative și calitative din diferite surse oficiale (statistici oficiale și administrative) și independente (studii, sondaje) disponibile.

Documentul este destinat factorilor de decizie, elaboratorilor de politici, societății civile și publicului larg și urmărește sporirea nivelului de înțelegere a datelor și exemplificarea utilizării datelor statistice dezagregate multi-dimensional în vederea identificării măsurilor de intervenție necesare în promovarea egalității, incluziunii și coeziunii, non-discriminării și acceptării grupurilor sub-reprezentate de femei.

Reproducerea totală sau parțială a conținutului acestei publicații este autorizată cu condiția indicării clare și exacte a sursei.

Acest material a fost elaborat cu suportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) și a Entității Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor (UN Women) în cadrul Proiectului comun ONU "Consolidarea sistemului statistic național" implementat împreună cu Biroul Național de Statistică (BNS).

Opiniile exprimate în document aparțin autorului și nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al agențiilor ONU sau al BNS.

Profilul femeilor migrante/Maria Vreăiș; Biroul Național de Statistică, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen și Abilitarea Femeilor (UN Women). – Chișinău: S. n., 2016 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 28 p., Referințe bibliogr. în subsol. – 300 ex.

ISBN 978-9975-53-646-2.

316.346.2-055.2:314.15

V 95

Cuprins

Preambul.....	4
I. Prezentarea grupului.....	5
II. Capitalul social, potențialul femeilor migrante	10
III. Mediul de interacțiune a femeilor migrante	16
IV. Oportunități de care beneficiază sau sunt private femeile migrante	17
V. Capacitatea și posibilitatea femeilor migrante de a participa la dezvoltare	20
VI. Limitări, bariere, obstacole cu care se confruntă femeile migrante în societate	25
Concluzii	27

Abrevieri

AFM – Ancheta Forței de Muncă

BNS – Biroul Național de Statistică

CBGC – Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice

MFM - Cercetării Migrația forței de muncă

ÎMM – întreprinderi mici și mijlocii

Preambul

În rândul țărilor europene Moldova este țara cu cel mai înalt nivel de migrare a populației peste hotare, în special în scop de muncă, iar condițiile socio-economice, instabilitatea politică din Republica Moldova, nu creează premise pentru diminuarea acestui fenomen.

Studiile realizate în domeniul migrației reflectă că principalul factor de impulsie pentru migrații moldoveni rămâne a fi în continuare migrația pentru scopuri economice, în special din motivul lipsei oportunităților de angajare în muncă și a salariilor mici oferite pe piața muncii din țară. Republica Moldova este situată între două sisteme geopolitice (CSI și UE), ambele fiind într-un mod sau altul atractive pentru populația țării, care este în căutarea oportunităților de a obține mijloace de existență.

Migrația afectează o parte importantă din populația țării și orice politică promovată de către guvern în acest domeniu rezultă într-un impact considerabil asupra economiei țării și a dezvoltării societății moldovenești în ansamblu. În procesele migraționiste este implicată populația urbană și rurală, atât bărbații cât și femeile. Femeile participante la procesele migraționiste sunt supuse unor riscuri specifice, inclusiv riscului privind incidența traficului de persoane, ceea ce face acest grup să fie recunoscut drept unul deosebit de vulnerabil.

Scopul acestei note analitice este de a observa care este situația femeilor migrante, cât de puternic este impactul migrației asupra familiilor acestora, pe cât acestea pot influența dezvoltarea mediului în care locuiesc și, în final, contribuția lor la dezvoltarea societății.

I. Prezentarea grupului

Procesele migraționiste în Moldova își au începutul odată cu proclamarea independenței, trecând prin o serie de etape diferite, evoluția acestora fiind descrisă pe larg în rapoartele analitice în domeniu¹. Fenomenul migrației în republică continuă să fie caracterizat prin emigrarea internațională a populației Moldovei și mai puțin prin imigrarea persoanelor din afara țării.

Impactul fenomenului migrației asupra populației, de asemenea, a fost analizat în diverse studii, acesta având aspecte pronunțate atât pozitive, cât și negative.

În linii mari, cele mai importante aspecte pozitive rezultate din migrație, pot fi menționate precum urmează:

- îmbunătățirea situației financiare a gospodăriilor migranților;
- creșterea puterii de cumpărare a populației;
- diminuarea ratei șomajului;
- schimbarea condițiilor de trai și a stilului de viață, în special al migranților și al familiilor acestora.

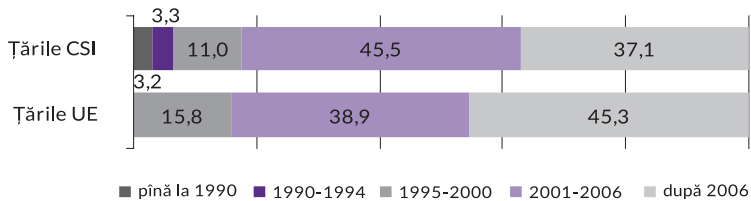
Printre efectele negative ale migrației mai semnificative ar putea fi următoarele:

- copiii rămași fără îngrijire părintească și vârstnici fără suport;
- destrămarea familiilor migranților;
- depopularea localităților rurale, sate unde au rămas preponderent bătrânii și copiii;
- lipsa specialiștilor și a forței de muncă în anumite domenii.

Migrația forței de muncă persistă în Moldova de peste două decenii, într-un număr considerabil fiind implicate și femeile. O pondere importantă dintre femei au fost cele care în anii 90 au reacționat la schimbările socio-economice impuse de criza mondială din acea perioadă. Pierderea locurilor de muncă, lipsa veniturilor necesare pentru trai, creșterea sărăciei au impulsivat căutarea posibilității obținerii mijloacelor necesare pentru existență, pentru educarea copiilor, care a rezultat în migrația acestora în afara țării. A fost explorată o nouă direcție de migrare, spre țările europene, un număr important dintre femeile migrante și-au început istoria migrației spre Europa în perioada 1995-2000 (Figura 1).

¹ Migration trends and policies in the Black Sea region: Cases of Moldova, Romania and Ukraine, IDIS „Viitorul”, Chișinău 2008; Raportul vizând „Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova”, OIM, Chișinău 2012; http://iom.md/attachments/110_emp_report.pdf- Prima etapă (1990-1994), A doua etapă (1995-2000), A treia etapă (2001- 2006), A patra etapă (din mai 2006)

Figura 1. Experiënța de migrare în scop de muncă a femeilor, %

Sursa: ILO, Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013

Migrația la muncă este estimată în țară de către BNS, în baza datelor AFM², prin numărul persoanelor de 15 ani și peste, plecate la muncă sau în căutare de lucru peste hotare la momentul cercetării (numite în continuare *migranți*). Conform datelor cercetării AFM, aceștia cumulează un număr stabil de circa 300 mii persoane care într-un anumit timp s-au aflat la muncă în afara țării în perioada 2010–2014. Femeile migrante constituie o pondere de circa 35% din totalul migranților și 7,8% din totalul femeilor de 15 ani și peste din țară (Tabelul 1).

Tabelul 1. Date generale despre populație și migrația în scop de muncă, 2010-2014

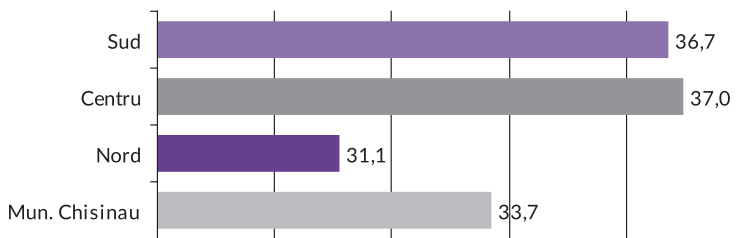
Anii	Total pe republică (persoane)			Populația de 15 ani și peste, aflată la lucru sau în căutare de lucru, în străinătate (migranți)			
	Ambele sexe	Femei total	Femei de 15 ani și peste	Ambele sexe	Femei		
					persoane	% din total migranți	% din total femeii de 15 ani și peste
2010	3562,0	1849,3	1562,2	311,0	113,0	36,3	7,2
2011	3560,0	1848,1	1565,8	316,9	112,5	35,5	7,2
2012	3559,5	1847,5	1568,5	328,3	109,7	33,4	7,0
2013	3558,6	1846,6	1569,8	332,5	115,6	34,8	7,4
2014	3556,4	1845,5	1569,9	341,9	122,8	35,9	7,8

Sursa: BNS, <http://statbank.statistica.md/>

² AFM - Ancheta Forței de Muncă este o cercetare continuă realizată în gospodării casnice, organizată de BNS începând cu anul 1998, iar începând cu anul 2006, se efectuează pe un nou eșantion de gospodării casnice și conform metodologiei ajustate la ultimele recomandări ale BIM, la normele europene și la Codul Muncii din RM. Cercetarea are ca populație țintă toate persoanele din gospodăriile casnice selectate, totodată variabilele privind piața muncii se colectează numai pentru persoanele în vârstă de 15 ani și peste. Disponibil pe: <http://www.statistica.md/publicații>.

În special, este resimțit fenomenul migrației femeilor în sate. Ponderea cea mai mare a femeilor migrante vine din mediul rural și constituie circa 70% din totalul acestora. Aceasta este o cifră importantă dacă considerăm că ponderea femeilor rurale în totalul femeilor din republică este de 56,6%. Mai afectate de fenomenul migrației la muncă a femeilor sunt regiunile de Centru și Sud, unde femeile constituie câte circa 37% dintre cei plecați la muncă peste hotare, mai puțin regiunea de Nord cu 31,1% (Figura 2).

Figura 2. **Ponderea femeilor de 15 ani și peste, plecate la muncă sau în căutare de lucru peste hotare în totalul celor plecați, pe regiuni, 2014, %**

Sursa: BNS, <http://statbank.statistica.md/>

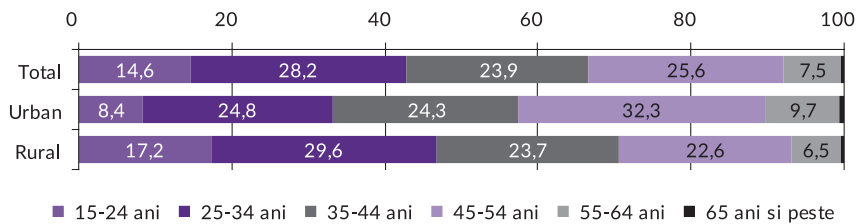
Peste hotare pleacă femeile în vârstă fertilă, ceea ce conduce la deteriorarea structurii socio-demografice a populației țării. Impactul migrației femeilor de vârstă respectivă asupra proceselor demografice este duală: în primul rând, reducerea numărului femeilor în vârstă aptă de muncă conduce la creșterea ponderii celor de vârstă înaintată, în al doilea rând, rezultă în reducerea natalității, prin urmare, se deteriorează procesul de reproducere naturală a populației, care, pe lângă îmbătrânire, conduce la diminuarea populației țării.

Peste 2/3 dintre femeile, care pleacă peste hotare în scop de muncă, au vârsta de 15-44 ani, ponderea grupului de vârstă respectivă constituie 66,6% (Figura 3). Contingentul de femei migrante care pleacă din localitățile rurale este mai tânăr, femeile până la 35 ani constituie 46,9% față de 33,2% femei de aceeași vârstă din mediul urban, până la 44 ani 70,5% din mediul rural, 57,4% - din urban. De aici și îmbătrânirea mai rapidă a satelor Moldovei, unde coeficientul de îmbătrânire printre femeile rurale a depășit cifra de 19%³, iar prevalența emigrării rurale față de cea urbană amplifică tendințele de depopulare a mediului rural.

³ BNS, <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/02%20POP/POP01/POP01.asp>, Coeficientul îmbătrânirii populației, 1980-2014.

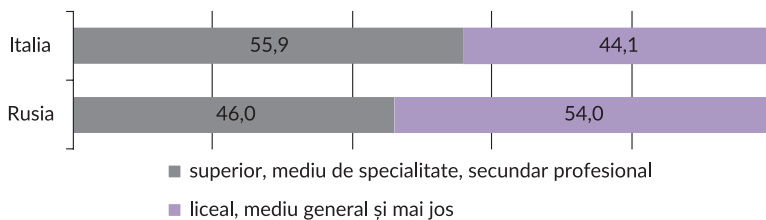
Figura 3. Distribuția femeilor de 15 ani și peste, plecate la muncă sau în căutare de lucru peste hotare, pe grupe de vârstă și medii de reședință, %

Sursa: BNS, <http://statbank.statistica.md/>

Migrația este orientată atât spre țările CSI, cât și spre UE, cele mai preferate țări fiind Rusia și Italia, care găzduiesc cumulativ 79% din totalul femeilor migrante (48% Rusia și 31% Italia). Femeile care pleacă spre Italia sunt mai instruite, ponderea celor cu studii secundar profesionale și mai sus constituie 56%, iar cele cu studii gimnaziale și mai jos constituie 18,4%. Spre Rusia sunt orientate persoanele cu studii liceale și mai jos, care constituie 54% dintre femeile migrante în această țară (Figura 4).

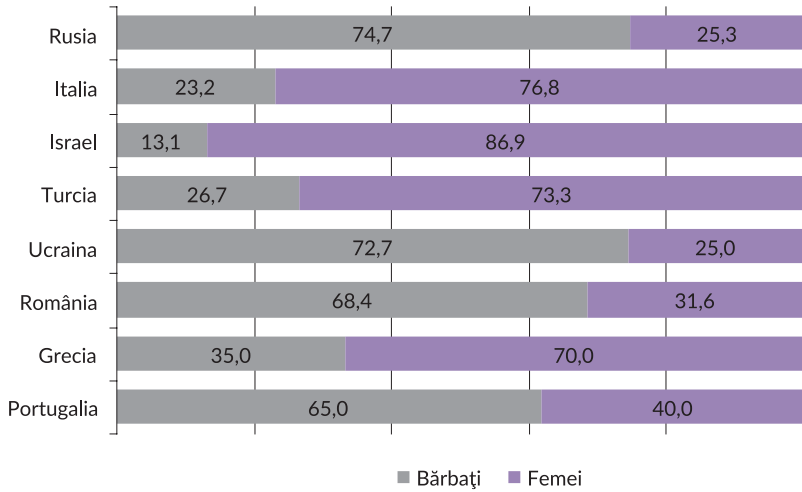
Figura 4. Distribuția femeilor de 15 ani și peste, plecate la muncă sau în căutare de lucru în principalele țări de destinație, după nivelul de educație, 2014, %

Sursa: BNS, <http://statbank.statistica.md/>

Se observă diferențe în funcție de gen privind selectarea țării de destinație a persoanelor care pleacă în căutare de muncă. Cele mai mari ponderi ale femeilor, care constituie peste 70%, sunt observate printre persoanele plecate la muncă sau în căutare de lucru în Italia, Israel, Turcia și Grecia, bărbații sunt mai reprezentați în Rusia, Ucraina, România, Portugalia (Figura 5).

Figura 5. Distribuția persoanelor de 15 ani și peste, plecate la muncă sau în căutare de lucru peste hotare în funcție de țările de destinație și sexe, 2014, %

Sursa: BNS, <http://statbank.statistica.md/>

II. Capitalul social, potențialul femeilor migrante

Este importantă conștientizarea efectelor migrației asupra femeilor, asupra potențialului socio-economic al acestora, inclusiv ce ține de educație, abilități, competențe, etc. Din start peste hotare plecau la muncă preponderent femeile instruite, în special cu studii pedagogice sau medicale, care se încadrau în familii peste hotare în munci de menaj și îngrijire a persoanelor vârstnice sau bolnave. Evoluția fenomenului migrației a condus la anumite modificări privind contingentul migranților, totuși păstrând unele tendințe privind profilul femeilor migrante. Și în prezent se observă că femeile care pleacă la muncă în afara țării dispun de un nivel de educație mai înalt în raport cu bărbații, respectiv circa 1/3 dintre femeile care pleacă peste hotare la muncă au un nivel de educație mediu de specialitate sau superior, iar de studii gimnaziale și mai joase dispun doar puțin peste 1/5 (Tabelul 2).

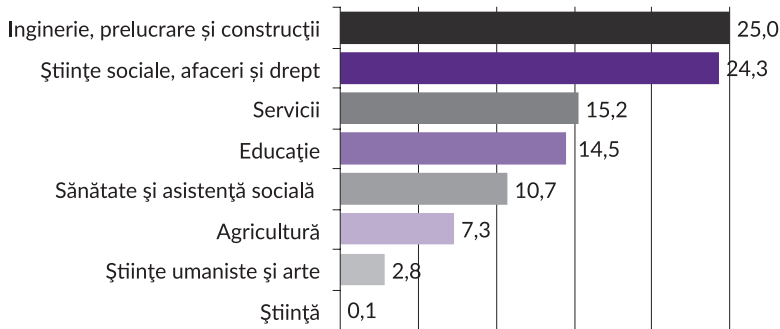
Un interes deosebit reprezintă relația între migrație și nivelul de studii al populației, așa-numitul fenomen „exodul de creiere”. O anumită interdependență este observată dacă comparăm structura populației feminine de 15 ani și peste din țară și structura femeilor migrante. Nu poate fi pusă problema „exodului de creiere” propriu-zis, totuși migrația forței de muncă feminine din Moldova poate fi caracterizată ca fiind una a persoanelor cu studii profesionale și medii de specialitate, a bărbaților – cu studii secundar profesionale și mai jos. Și în cazul grupului cu studii superioare printre femei tendințele de migrare sunt mai evidente, dacă comparăm diferențele între ponderi în total populație și migrații.

Tabelul 2. Distribuția persoanelor de 15 ani și peste, după nivelul de educație și sexe, 2014, %

Nivel de educație	Femei			Bărbați		
	total	migrantă	diferența	total	migrant	diferența
Superior	18,7	14,5	4,2	14,5	9,1	5,4
Mediu de specialitate	14,2	16,5	-2,3	10,0	9,4	0,6
Secundar profesional	13,7	19,5	-5,8	26,8	30,6	-3,8
Liceal	23,1	27,5	-4,5	19,4	21,5	-2,1
Gimnazial	24,9	21,7	3,1	25,2	29,0	-3,9
Primar sau fără școală primară	5,5	0,2	5,3	4,2	0,5	3,7

Este conștientizat faptul că domeniul social a avut mai mult de pierdut din migrația femeilor. Majoritatea femeilor cu nivel de educație cel puțin secundar profesional înainte de plecare și-au făcut studiile în diverse domenii de instruire, cu preponderență conexe domeniului social, inclusiv 24,3% în științe sociale, afaceri și drept, 14,5% în domeniul educației, 10,7% în sănătate și asistență socială, 15,2% - în servicii⁴. Alte aproximativ 1/4 dispuneau de instruire în inginerie, prelucrare și construcții, 7,3% - în domeniul agriculturii (Figura 6).

Figura 6. Distribuția femeilor migrante cu studii superioare, medii de specialitate, secundar profesionale după domeniul de instruire înainte de plecare peste hotare, 2012, %

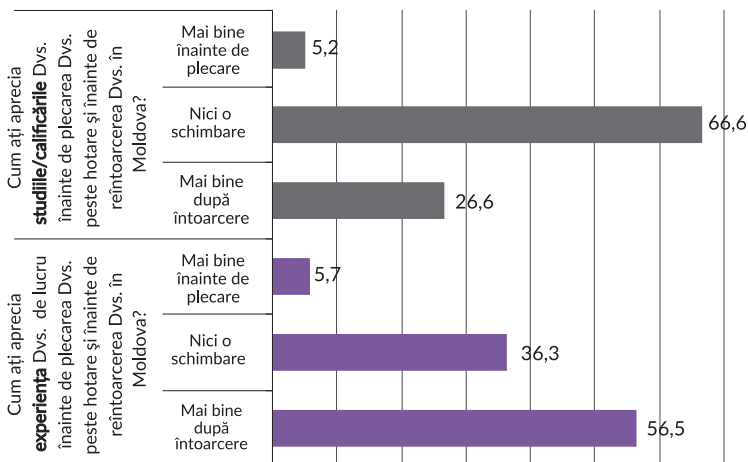

Sursa: BNS, Migrația Forței de Muncă, 2012

Pe lângă pierderile observate, care rezultă din migrația la muncă, migranții reînțorși apreciază totuși pozitiv experiența de migrare cu referire la studii/calificări, experiența de activitate în țara destinată. Aproape 1/4 dintre femeile cu experiență în ceea ce ține migrarea la muncă în afara țării consideră că calificările sunt mai bune după revenirea în țară, iar experiența de muncă este apreciată pozitiv de peste jumătate dintre femeile reînțorșite din migrarea la muncă (Figura 7).

⁴ BNS, Datele Cercetării Migrația forței de muncă (MFM) asupra gospodăriilor populației, realizată în trimestrul IV 2012 ca un modul complementar (ad-hoc), atașat Anchetei Forței de Muncă. Cercetarea a inclus persoanele care, la momentul interviului: (i) s-au aflat peste hotare la lucru sau în căutare de lucru („migrația curentă”), sau care (ii) au fost peste hotare în aceste scopuri în ultimele 24 de luni până la interviu („migranții reînțorși”).

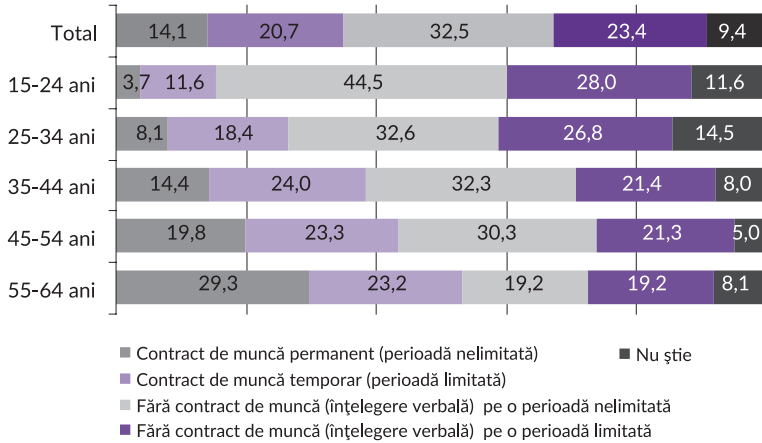
Figura 7. **Aprecierea de către femeile cu experiență în migrare a calificărilor și experienței obținute ca rezultat al migrării în scop de muncă, %**

Sursa: ILO, CBS-AXA, Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013.

Femeile care muncesc peste hotare sunt deosebit de vulnerabile în ceea ce ține de protecția socială și asistența medicală în țara gazdă. Formalizarea relațiilor de muncă este importantă pentru protecția persoanei care muncește, pentru femeile migrante aceasta constituie o provocare, reieșind din faptul că acestea preponderent muncesc în gospodăriile casnice. Doar 1/3 dintre femeile migrante au contract de muncă permanent sau temporar, iar datele studiilor în domeniu relevă că relațiile contractuale sunt în corelare cu vârsta femeilor. Cu avansarea în vârstă tot mai multe femei tind să obțină contracte de muncă, permanente sau temporare (Figura 8).

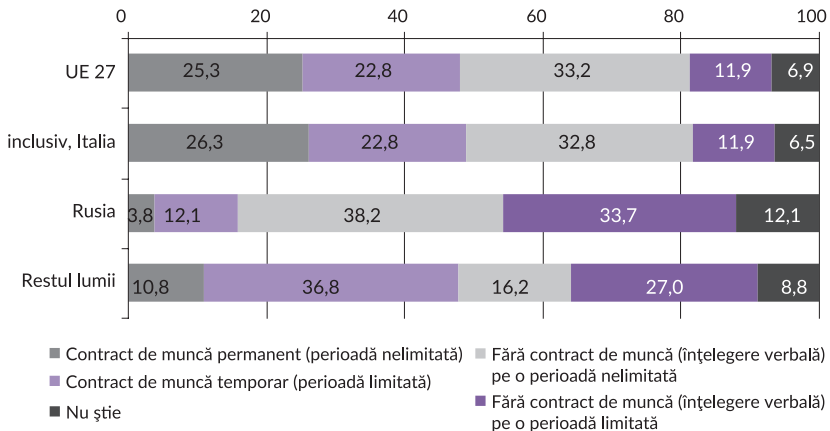
Figura 8. Distribuția femeilor migrante după relația de muncă, pe grupe de vârstă, %

Sursa: BNS, Migrația Forței de Muncă, 2012.

Mai puțin protejate în acest sens sunt femeile care lucrează în Rusia, unde formalizarea relațiilor de muncă nu este practică, doar 15,9% se bucură de această facilitate, respectiv doar acestea ar putea să beneficieze de o careva protecție socială și asistență medicală garantată. În țările UE, inclusiv în Italia, aproape 50% dintre femei au contracte de muncă permanente sau temporare (Figura 9).

Figura 9. Distribuția femeilor migrante după relația de muncă în funcție de țara de destinație, %

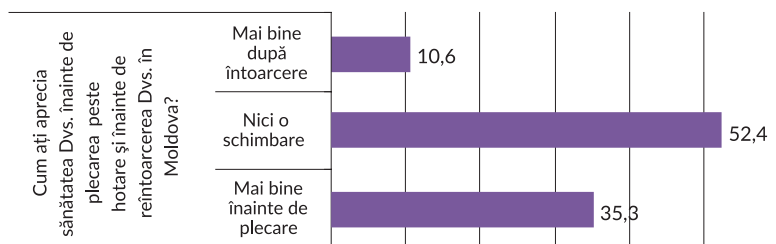

Sursa: BNS, Migrația Forței de Muncă, 2012.

Despre accesul limitat la servicii medicale vorbesc motivele invocate de către migranții privind lipsa adresării la medic în țara gazdă. Printre cele mai des întâlnite obstacole cu care se confruntă migrații peste hotare au fost menționate: (i) problema lipsei asigurării medicale - 34%; (ii) statutul de ședere ilegal care face dificil accesul la medici - 28,7%; (iii) constrângerile financiare - 25%; (iv) interdicția de a părăsi locul de muncă în zilele lucrătoare - 14,7%; (v) teama de a nu pierde locul de muncă - 20,5%, o pondere relativ mică din migranți au menționat neîncrederea în profesionalismul medicilor - 6,1%⁵.

Lucrul peste hotare, cu implicările și provocările privind accesul limitat la serviciile medicale, fie din motivul lucrului fără contracte legale, a lipsei asigurării medicale, fie din motivul tendinței de a economisi, conduc la înrăutățirea stării de sănătate, confirmată prin aprecierea subiectivă a stării de sănătate de către femeile foste migrante. Peste 1/3 dintre femei (35,3%) au relatat că starea lor de sănătate era mai bună înainte de plecare (Figura 10), iar o pondere de 13% au relatat drept motiv de reîntoarcere acasă înrăutățirea stării de sănătate. Totodată, este necesar de menționat și tendințele observate spre îmbătrânire a migranților - în 2008 vârsta medie a femeilor migrante a fost de 37 ani, în 2012 vârsta medie a constituit 38,5 ani⁶ (pentru comparare vârsta medie a bărbaților a constituit 34 ani în 2008 și 36,6 ani în 2012), ceea ce, de asemenea, constituie unul dintre factorii care contribuie la tendințele de înrăutățire a stării de sănătate a migranților.

Figura 10. Aprecierea de către femeile cu experiență în migrare a stării de sănătate la reîntoarcerea din migrarea în scop de muncă, %

Sursa: ILO, CBS-AXA, Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013.

Adițional la limitările în țara de destinație, și în Moldova migranții, inclusiv femeile migrante, de asemenea, se confruntă cu o serie de provocări privind accesul la protecție socială și sănătate la reîntoarcerea acasă. Cu toate că atât sistemul național de asigurări medicale, cât și cel de asigurare socială, ambele prevăd și opțiunea asigurărilor facul-

⁵ OIM/OMS/UNAIDS (2010). Sănătatea migranților moldoveni. Impactul situației social economice.

⁶ http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/migratia/Migratia_FM.pdf, 2008, 2012.

tative, acestea nu sunt populare printre migranți. Aceasta este confirmat de faptul că unul dintre motivele lipsei asigurării medicale fiind invocată migrația de muncă⁷. Printre principalele obstacole cu care se confruntă migranții în accesarea serviciilor medicale din țară se enumeră: (i) costurile înalte ale asistenței medicale -59,3%; (ii) lipsa poliței de asigurare medicală - 44,9%; (iii) neîncrederea în profesionalismul medicilor autohtoni - 29,2%; (iv) necesitatea de a primi îndreptare de la medicul de familie - 19,1%⁸. Studiile în domeniu relevă asupra faptului că adresabilitatea migranților la medic este de 2 ori mai mică comparativ cu populația neimplicată în migrație⁹.

Migrația părinților de asemenea a influențat și accesului copiilor la serviciile medicale, iar mai afectați în acest context sunt copiii ale căror mame sunt plecate. Astfel, 23% din copii cu mamele plecate peste hotare la muncă au declarat că nimeni nu merge cu ei la medic, față de 6% în cazul în care este plecat tatăl și 4% când sunt plecați ambii părinți¹⁰.

Cu referire la sistemul național de asigurare socială este necesar de menționat că printre motivele de bază a neparticipării migranților sunt lipsa pilonului cumulativ și spectrul limitat de riscuri sociale care sunt propuse pentru fi acoperite, care includ doar o pensie minimă pentru limită de vârstă și ajutorul de deces, fără a fi incluse și alte riscuri precum incapacitatea temporară de muncă, dizabilitatea, maternitatea, etc. Cuantumul bănești ale riscurilor acoperite sunt deosebit de mici, în anul 2014, după indexarea anuală operată, pensia minimă a constituit 798,33 lei¹¹ sau 59,4% din minimumul de existență pentru pensionari¹², ceea ce confirmă lipsa de atractivitate a sistemului național de asigurare socială.

⁷ http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/acces_servicii_sanatate/Accesul_servicii_sanatate_2011.pdf

⁸ OIM/OMS/UNAIDS (2010). Sănătatea migranților moldoveni. Impactul situației social economice.

⁹ Raportul „Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova”, OIM, 2012, http://iom.md/attachments/110_emp_report.pdf

¹⁰ UNICEF/CBS-AXA (2008). Impactul Migrației și Remitențelor asupra Comunităților, Familiilor și Copiilor http://www.unicef.org/moldova/ro/2006_003_Rom_Study_Children_Left_Behind.pdf

¹¹ Hotărîrea Guvernului nr. 170 din 12.03.2014, cu privire la indexarea prestațiilor de asigurări sociale și a unor prestații sociale de stat;

¹² Calculele autorului conform datelor din Banca de date statistice a BNS.

III. Mediul de interacțiune a femeilor migrante

Mediul de interacțiune a femeilor migrante este divizat în două dimensiuni majore: (i) comunicarea cu țara/ localitatea de baștină, de unde femeile au plecat la muncă peste hotare și (ii) comunicarea în țara de destinație, acolo unde acestea sunt la muncă sau în căutare de lucru. Aceste două dimensiuni sunt diferite, ambele fiind dificil de estimat.

Dacă e să ne referim la prima dimensiune, atunci este necesar de menționat că femeile migrante de obicei nu pierd legătura cu locul de baștină, în special în cazul când acasă au rămas copiii, familia. Confirmarea vine de la ponderea de circa 80% dintre femeile migrante, care transmit bani familiilor/ gospodăriilor în Moldova, iar o pondere importantă dintre acestea transmit banii prin intermediul prietenilor/ rudelor sau personal în timpul vizitelor¹³. De asemenea, femeile migrante, care s-au reîntors acasă, au declarat drept motive ale revenirii în țară cele conexe familiei: *Mi-a fost dor de casă, Părinții/soțul au insistat sa mă întorc, M-am confruntat cu probleme privind creșterea copiilor*. Printre alte motive care relatează asupra păstrării legăturilor cu localitatea de baștină au fost menționate: *A fost nevoie de prezență pentru afacerea de familie, Am moștenit proprietăți/pământ, Am găsit de lucru acasă, Am început o afacere acasă*¹⁴.

Totodată, au fost înregistrate anumite experiențe privind implicarea migranților în participarea online la diverse ședințe ale consiliilor APL, la care sunt puse în discuție probleme legate de dezvoltarea comunitară, implementarea proiectelor socio-economice și de dezvoltare în comunitățile de baștină ale migranților.

Comunicarea în țara de destinație este limitată de locul de muncă al femeii migrante, care de obicei se ocupă de menaj, fiind restricționată de mediul unde lucrează. Crearea unor rețele de comunicare în localitățile din țara de destinație a migranților este confirmată de diverse studii, dar de asemenea și prin invocarea următoarelor motive a migrării în țara de destinație: *Am prieteni/rude în această țară, Să însoțesc/urmez șotul sau părintele*.

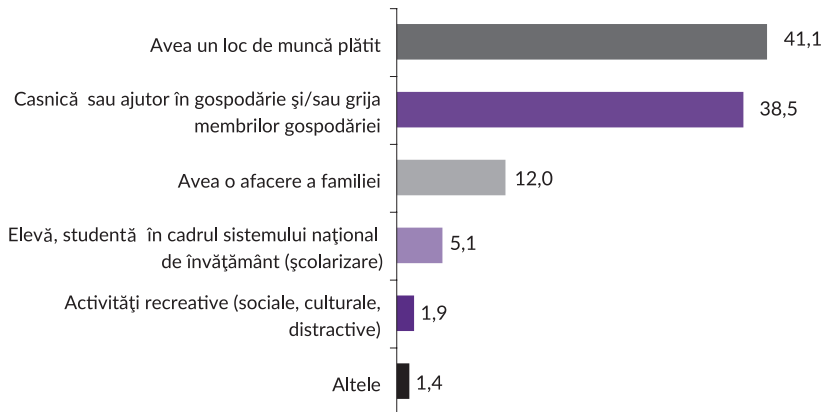
¹³ BNS, Migrația Forței de Muncă, 2012.

¹⁴ ILO, CBS-AXA, Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013.

IV. Oportunități de care beneficiază sau sunt private femeile migrante

În căutare de muncă peste hotare pleacă o pondere semnificativă de persoane deja încadrate și în țară în activități direcționate spre obținerea veniturilor. Peste jumătate dintre femeile migrante (Figura 11) au avut în Moldova o ocupație înainte de plecare (loc de muncă plătit sau afacere de familie), ceea ce relatează asupra faptului că factorul principal nu este lipsa oportunităților de angajare în general, ci locurile de muncă puțin atractive din cauza salariilor mici oferite de către angajatori în țară, necorespunderea locurilor de muncă competențelor/calificărilor deținute, de asemenea și condițiile de muncă proaste, acestea fiind și motivele de bază invocate de către respondenți în cadrul studiilor în domeniu.

Figura 11. Distribuția femeilor migrante după situația economică înainte de plecare peste hotare, %

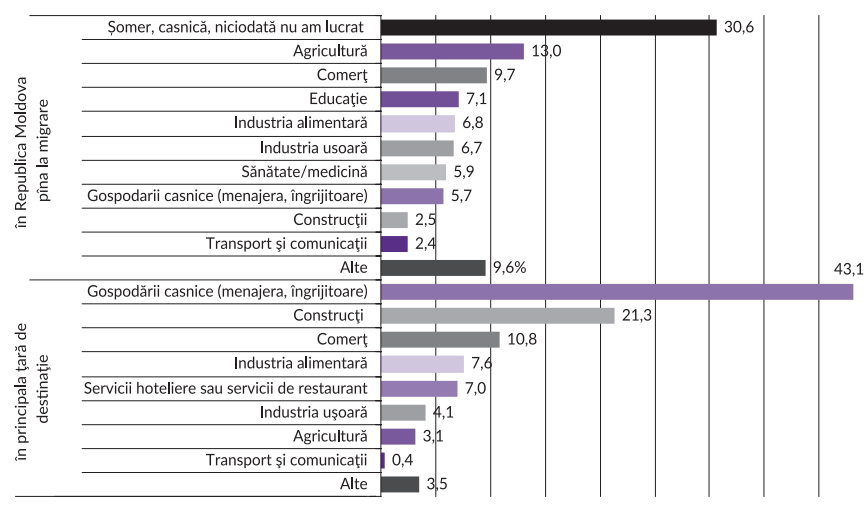
Sursa: BNS, Migrația Forței de Muncă, 2012.

Este de remarcat și faptul că printre femeile migrante, care aveau un loc de muncă plătit sau afacere de familie, circa 30% înainte de plecare dețineau funcții sau erau încadrate în ocupații cu nivel de calificare înalt și doar 28,8% erau muncitori necalificați (pentru comparare pentru bărbați aceste ponderi constituie 9% și, respectiv 46,8%)¹⁵.

¹⁵ BNS, Migrația Forței de Muncă, Sinteza_MFM_2012.pdf.

Cercetările în domeniu relatează asupra discrepanțelor semnificative între domeniile de angajare ale migranților, inclusiv femeilor, în țară înainte de plecare și în țara de destinație, în perioada de migrare, iar aceasta conduce la pierderea experiențelor și abilităților obținute în țară în rezultatul studiilor și experienței de muncă. Conform datelor cercetării privind migrații reîntorși¹⁶, înainte de plecare la muncă peste hotare, femeile au activat în diverse domenii în ponderi relativ comparabile (agricultură, comerț, educație, industrie, sănătate, etc.), iar în țările de destinație femeile migrante nu dispun de posibilitatea a-și aplica competențele și experiența de muncă obținută în Moldova, în majoritate fiind angajate în gospodăriile casnice (43,1%), la construcție (21,3%), comerț (10,8%) (Figura 12).

Figura 12. Distribuția femeilor migrante reîntoarse pe sectoarele/domeniile în care au activat până la migrare în Moldova și în timpul migrației în străinătate, %

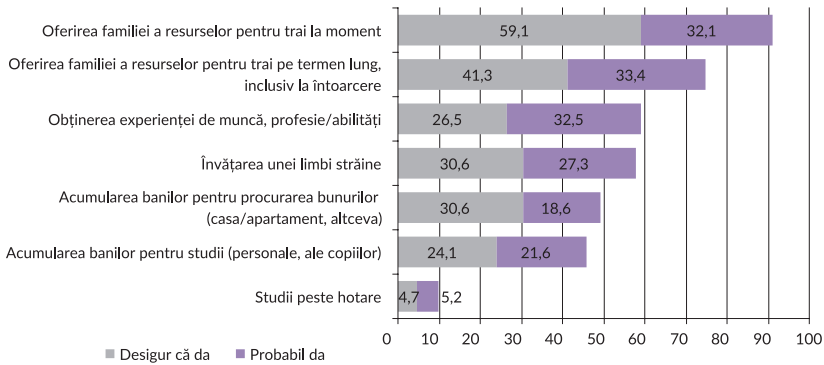

Sursa: ILO, CBS-AXA, Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013.

Migrația a oferit femeilor anumite oportunități, care sunt conștientizate și apreciate, principalele fiind totuși conexe oportunității de a oferi familiei resurse financiare pentru trai, de asemenea și acumularea resurselor necesare pentru procurarea bunurilor (casă, apartament), plata studiilor personale sau a copiilor. Sunt apreciate de către femeile migrante și oportunitățile privind experiența de muncă, abilitățile obținute, precum și învățarea unei limbi străine în țara de destinație (Figura 13).

¹⁶ ILO, CBS-AXA, Cercetare realizată în perioada septembrie-octombrie 2013 pe un eșantion de 1000 de migranți reîntorși în Moldova.

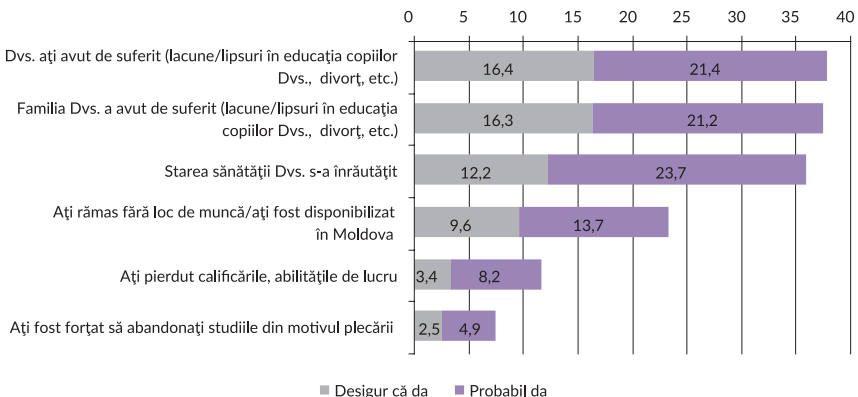
Figura 13. Beneficii care derivă din munca de peste hotare, relatate de către femeile reîntoarse din migrație, %

Sursa: ILO, CBS-AXA, Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013.

Sunt conștientizate și pierderile care derivă din migrarea la muncă, iar principala menționată este faptul că atât femeile cât și familiile acestora au avut de suferit (nu au participat la educația copiilor, ceea ce a rezultat în lacune și lipsuri în acest sens, destrămarea familiilor, soldată în divorț, etc.), s-a înrăutățit starea de sănătate, au rămas fără loc de muncă în Moldova. De către femeile migrante au fost recunoscute pierderile conexe calificărilor și abilităților personale, necesitatea de a abandona studiile din motivul plecării la muncă peste hotare (Figura 14).

Figura 14. Pierderi care derivă din munca de peste hotare relatate de către femeile reîntoarse din migrație, %

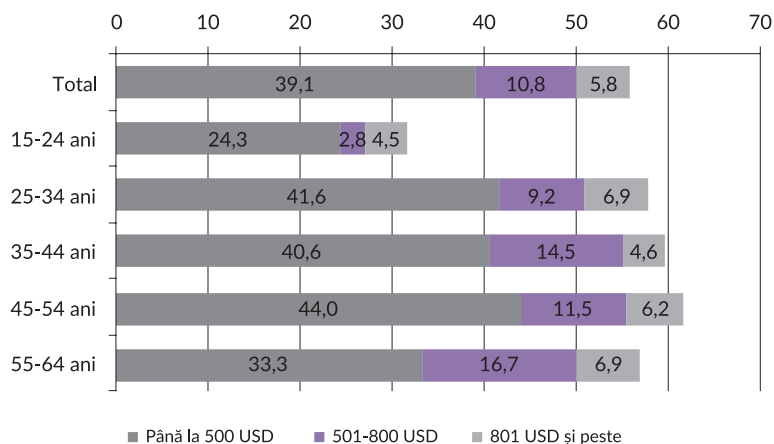
Sursa: ILO, CBS-AXA, Reîntoarcerea lucrătorilor migranți și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013.

V. Capacitatea și posibilitatea femeilor migrante de a participa la dezvoltare

Lipsa îndelungată din țară limitează oportunitățile femeilor migrante de a se pronunța activ în viața publică din țară, iar implicarea în procesele de dezvoltare a societății se reduce preponderent la transferurile bănești, direcționate familiei/gospodăriei, pe care acestea le gestionează după necesități și capacități.

Femeile migrante transferă sume considerabile de bani în țară, care sunt utilizați de către gospodării în diverse scopuri. Peste 40% dintre femeile aflate la muncă peste hotare transmit sau aduc familiei până la 500 USD lunar, 10,8% - între 501 și 800 USD, iar 5,6% - peste 800 USD (Figura 15)¹⁷. Se observă că transferurile de bani sunt în corelare cu vârstele, femeile în vârstă de 35-54 ani sunt cele care sunt mai reprezentate și ca pondere, dar și ca quantum al sumei de bani transmise familiei.

Figura 15. Distribuția femeilor migrante după suma medie trimisă/adusă lunar familiei, %

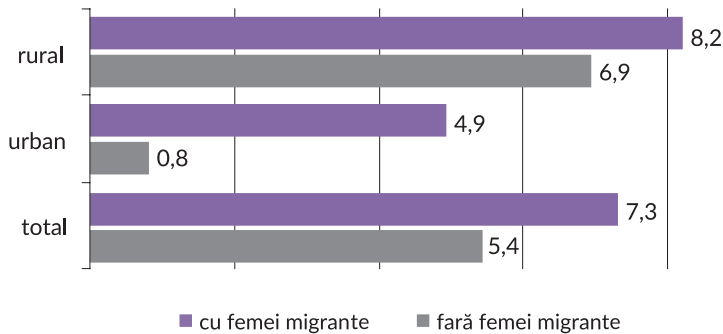

Sursa: BNS, Migrația Forței de Muncă, 2012.

¹⁷ Ponderile respective ar putea fi subestimate din motivul că aproape ¼ dintre femei nu au dorit să dea un răspuns cu referire la suma de bani transferată gospodăriei.

Impactul sumelor de bani din remitențe asupra familiei/ gospodăriei femeilor migrante este destul de semnificativ. Pentru a analiza acest impact s-a recurs la estimarea sărăciei în gospodăriile care au în componența sa femei migrante în raport cu gospodăriile fără femei plecate la muncă peste hotare, utilizând datele Cercetării Bugețelor Gospodăriilor Casnice (CBGC). Se observă că incidența sărăciei este mai mică semnificativ în gospodăriile care au în componența sa femei migrante, atât în mediul urban, cât și în rural (Figura 16).

Figura 16. Rata sărăciei în gospodăriile cu migranți, %

Sursa: BNS, CBGC, 2014.

Dependența de remitențe ale gospodăriilor cu migranți este deosebit de semnificativă, acestea constituind aproape 60% din totalul veniturilor gospodăriilor respective. De menționat, că cuantumul veniturilor disponibile ale gospodăriilor cu femei migrante depășește cu peste 10% cuantumul veniturilor gospodăriilor fără femei migrante, de asemenea este mai mare și ponderea veniturilor din remitențe în aceste gospodării, fiind respectiv de 58% în raport cu 56,6% în gospodăriile fără femei migrante.

Sunt de comparat și alte două grupuri de gospodării: *fără bărbați migranți*, adică din gospodărie au plecat la muncă doar femei, și *fără femei migrante*, ceea ce semnifică că din gospodărie au migrat doar bărbați. Datele relatează asupra contribuției semnificative a activității femeilor în venitul disponibil al gospodăriei, respectiv când femeile sunt prezente în gospodărie, acestea muncesc, ceea ce este confirmat de ponderea venitului din activitate egal cu ponderea venitului respectiv din gospodăriile fără bărbați migranți (circa 35% în ambele grupuri). În cazul când femeile sunt plecate, se observă creșterea veniturilor din remitențe, care sunt mai mari în gospodăriile fără bărbați migranți, constituind 57,8% în raport cu 56,6% în gospodăriile fără femei migrante, deci de unde doar bărbați sunt plecați (Tabelul 3).

Tabelul 3. Structura veniturilor disponibile, gospodării cu migranți, 2014

	Cu femei migrante	Fără femei migrante	Cu bărbați migranți	Fără bărbați migranți
Venit disponibil (lei/persoană/lună)	2138,0	1903,4	1916,9	2208,7
Venit din activitatea salariată (%)	20,1	22,1	21,6	20,4
Venit din activitatea individuala agricolă (%)	8,1	9,7	9,4	8,1
Venit din activitatea individuala non-agricolă (%)	5,1	2,4	2,3	6,4
Prestații sociale (%), inclusiv:	6,8	7,6	8,0	5,6
Pensii (%)	5,3	5,8	6,0	4,8
Indemnizații pentru copii (%)	0,9	0,9	1,1	0,3
Ajutor social (%)	0,1	0,1	0,1	0,1
Alte venituri (%), inclusiv:	59,8	58,2	58,6	59,6
Remitențe (%)	58,0	56,6	56,9	57,8

Sursa: BNS, CBGC, 2014.

Cheltuielile de consum sunt mai mari în gospodăriile cu femei migrante (2046,8 lei pe persoană/ lună), în special în cele de unde doar femei au plecat peste hotare (2146,6 lei pe persoană/lună). Structura cheltuielilor înregistrează tendințe diferite în funcție de genul persoanelor rămase acasă, gospodăriile fără femei migrante (femeile rămase acasă) direcționează resurse financiare în ponderi mai mari pentru produse alimentare, îmbrăcăminte/încălțăminte, sănătate, învățământ, bărbații rămași acasă cheltuie mai mult în raport cu femeile pentru băuturi alcoolice și tutun, întreținerea locuinței, transport, comunicații și agrement. Chiar dacă discrepanțele nu sunt atât de semnificative, totuși acestea relatează asupra anumitor tendințe ale paternului consumului gospodăriilor respective (Tabelul 4).

Tabelul 4. Structura cheltuielilor de consum, gospodării cu migranți, 2014

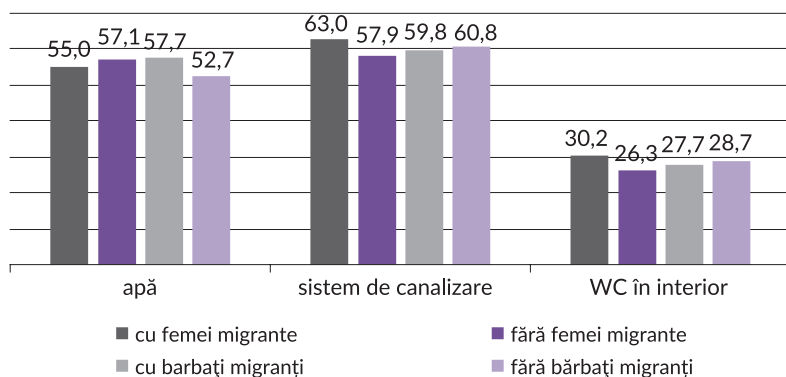
	Cu femei migrante	Fără femei migrante	Cu bărbați migranți	Fără bărbați migranți
Cheltuieli de consum (lei/persoană/lună)	2046,8	1812,3	1814,4	2146,6
Produse alimentare (%)	39,5	41,8	41,9	38,4
Băuturi alcoolice, tutun (%)	1,4	0,6	0,8	1,4
Încălzăminte, îmbrăcăminte (%)	12,8	14,1	14,1	12,3
Întreținerea locuinței (%)	18,6	17,6	17,6	18,9
Dotarea locuinței (%)	4,2	4,3	4,2	4,3
Îngrijire medicală și sănătatea (%)	4,3	5,2	5,0	4,5
Transport (%)	4,1	3,2	3,1	4,6
Comunicații (%)	5,4	4,9	5,1	5,1
Agrement (%)	2,6	1,0	1,1	3,2
Învățământ (%)	0,8	1,0	0,9	0,9
Hoteluri, restaurante (%)	1,6	0,9	0,9	1,8
Diverse (%)	4,6	5,4	5,3	4,4

Sursa: BNS, CBGC, 2014.

Investițiile migranților în dezvoltarea comunităților, în special în infrastructura comunitară, este cunoscută, însă evidențe la acest capitol nu sunt disponibile. Totodată se observă că familiile femeilor migrante înregistrează anumite tendințe privind asigurarea calității mai înalte de trai a membrilor gospodăriilor lor (accesul la sistemul de canalizare, WC în interior) (Figura 17). De menționat, că accesul depinde atât de disponibilitatea apeductului în localitate, cât și de disponibilitatea financiară a populației de a se conecta și de achita serviciile respective.

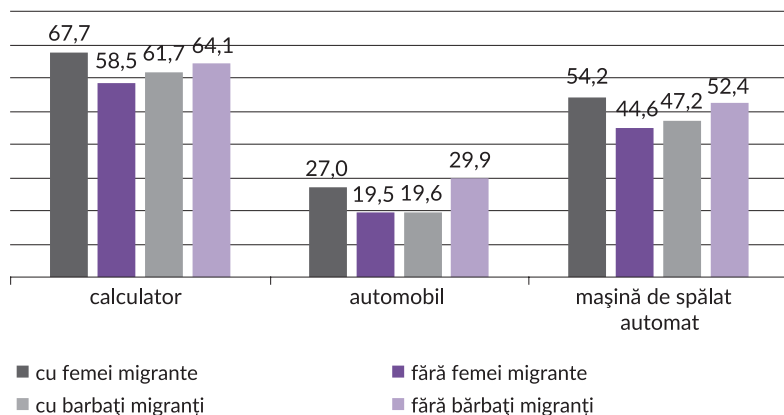
Figura 17. Accesul la facilități conexe aprovizionării cu apă în gospodăriile cu migranți, %

Sursa: BNS, CBGC, 2014.

Direcționarea eforturilor spre ridicarea nivelului și culturii de trai al familiei/ gospodăriei proprii poate fi observată și în raport cu accesul la anumite bunuri, care solicită cheltuieli relativ mari. Disponibilitatea în gospodăriile cu femei migrante a calculatorului este de 67,7% în raport cu doar 58,5% în gospodăriile fără femei migrante, 27% față de doar 19,5% au în gospodărie automobil, 54,2% dispun de mașină de spălat automată față de doar 44,6%, pondere observată în gospodăriile fără femei migrante (Figura 18).

Figura 18. Accesul la careva bunuri durabile în gospodăriile cu migranți, %

Sursa: BNS, CBGC, 2014.

VI. Limitări, bariere, obstacole cu care se confruntă femeile migrante în societate

În linii mari, problemele principale cu care se confruntă femeile migrante sunt preponderent similare întregului contingent migrator, iar acestea sunt conexe celor trei perioade relevante migrației: perioada de pre-migrare, în migrare, în cazul revenirii în țară.

În perioada pre-migrare migrației se confruntă cu probleme privind selectarea țării de migrare, găsirea unui loc de muncă bine plătit, toate acestea fiind menționate de către migrații în cadrul diverselor studii. Țara de destinație este selectată de către migrații preponderent prin informațiile obținute de la familie, prieteni, cunoscuți, care se află sau au fost în țara respectivă, peste 80% au menționat aceste căi de informare¹⁸.

Limitările pe care le întâmpină migrații în țara de destinație sunt atât conexe încadrării în muncă, cât și cele psihologice, conexe necunoașterii mediului, a limbii de comunicare, cadrulul regulator al țării de destinație. Conștientizarea faptului privind cunoașterea mediului de migrare este redus printre migrații, o pondere nesemnificativă de doar 5% dintre respondenți¹⁹ au participat la careva instruire înainte de a pleca peste hotare în mod special, pentru a se pregăti pentru viața sau angajarea în străinătate. Dintre aceștia cursuri de formare profesională au frecventat 48%, studiul limbii a fost menționată de 34,7%, orientare culturală – 10,3%.

Traficul de ființe umane continuă să fie una dintre provocările majore cu care se confruntă în special femeile migrante. Din 151 cazuri înregistrate privind traficul de ființe umane, 23 cazuri s-au referit la fete până la 18 ani²⁰. De către stat au fost întreprinse o serie de măsuri în direcția negocierii și încheierii acordurilor bilaterale pentru reglementarea fluxurilor muncitorilor migrații și protejarea acestora, prevenirea traficului de ființe umane, însă cunoașterea acestora este redusă printre migrații.

O provocare majoră ține de sănătate și asistență socială, discutată mai sus în capitolul II, iar aici doar vom menționa necesitatea continuării implicării statului în acest context, prin semnarea acordurilor necesare cu țările de destinație.

¹⁸ ILO, CBS-AXA, Reîntoarcerea lucrătorilor migrații și dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 2013.

¹⁹ Aceeași sursă.

²⁰ MAI, 2014, date prezentate în cadrul exercițiului de colectare a indicatorilor PNAEG, realizat de BNS/MMPSF.

Printre provocările majore cu care se confruntă migrații la reîntoarcere este angajarea în muncă, găsirea locurilor de muncă bine plătite în funcție de abilitățile dobândite în străinătate. Peste 70% din lucrătorii emigranți moldoveni care se întorc în țară nu sunt ajutați de noile abilități obținute la găsirea unui loc de muncă. Cadrul regulator din țară privind deschiderea propriilor afaceri, de asemenea, constituie o barieră importantă în reintegrare, iar deseori nu contribuie la desfășurarea afacerii.

Problemele conexe asigurării sociale și medicale au fost analizate în capitolul II, aici doar menționăm că sistemul național de asigurări medicale, prin opțiunea asigurării facultative permite migraților accesul la pachetul serviciilor de bază, iar cel de asigurare socială - o pensie minimală pentru limită de vârstă și ajutor de deces, fără a fi acoperite însă și alte riscuri sociale ca dizabilitatea, incapacitatea temporară de muncă, maternitatea, etc.

Pe lângă aspecte privind angajarea în câmpul muncii migrații, la reîntoarcerea în țară, se confruntă cu un șir de probleme psiho-sociale și economice de reintegrare în societate. Această situație este caracteristică, în special, pentru cei care s-au aflat o perioadă mai îndelungată peste hotare. Este observat faptul că nu sunt satisfăcute așteptările migraților față de posibilele îmbunătățiri privind infrastructura socio-economică, accesul la utilități și servicii. Calitatea joasă a serviciilor, atitudinea prestatorilor de servicii față de consumatori sporește gradul de nemulțumire și disconfort al acestora, ceea ce conduce la reluarea experienței de migrare.

Percepțiile privind tradiționalismul cu referire la aspectele culturale și de comportament, stereotipurile și atitudinile față de femeie, s-au schimbat odată cu plecarea peste hotare. Strămutarea în alt mediu a rezultat în modificarea considerabilă a atitudinilor și, în final, a modului de viață. În perioada migrației, femeile au cunoscut un stil diferit de trai, o altă cultură, au adoptat valorile și comportamentele existente în țările de destinație și mediile sociale, diferite de cele existente în Moldova. Toate aceste experiențe au avut un impact considerabil asupra femeilor, în rezultat viața și percepțiile asupra multor aspecte s-au schimbat. La reîntoarcerea în țară, femeile se confruntă cu aceleași probleme, iar puține ar accepta să se întoarcă la modul anterior de viață.

Concluzii

Migrația femeilor continuă să înregistreze tendințe ascendente, iar plecarea peste hotare a femeilor în vârstă fertilă conduce la deteriorarea structurii socio-demografice a populației țării prin reducerea natalității, amplificarea proceselor de îmbătrânire a populației, diminuarea populației țării.

În special, este resimțit fenomenul migrației femeilor în sate. Contingentul de femei migrante care pleacă din localitățile rurale este mai tânăr, iar prevalența emigrării rurale față de cea urbană, amplifică tendințele de depopulare a mediului rural.

Femeile migrante au un nivel de studii mai înalt în raport cu bărbații. Migrația forței de muncă feminine din Moldova poate fi caracterizată ca fiind una a persoanelor cu studii profesionale și medii de specialitate, a bărbaților – cu studii secundar profesionale și mai joase. Pe lângă pierderile observate, care rezultă din migrația la muncă, migranții reîntorși apreciază, totuși, pozitiv experiența de migrare cu referire la studii/calificări, experiența de activitate în țara destinatară.

Femeile care muncesc peste hotare sunt deosebit de vulnerabile în ceea ce ține protecția socială și asistența medicală în țara gazdă. Formalizarea relațiilor de muncă este importantă pentru protecția persoanei care muncește, pentru femeile migrante aceasta constituie o provocare, reieșind din faptul că acestea preponderent muncesc în gospodăriile casnice. Cu avansarea în vârstă, tot mai multe femei tind să obțină contracte de muncă, permanente sau temporare.

Adițional la limitările în țara de destinație, și în Moldova migranții, inclusiv femeile migrante, de asemenea se confruntă cu o serie de provocări privind accesul la protecție socială și sănătate la reîntoarcerea acasă. Cu toate că atât sistemul național de asigurări medicale, cât și cel de asigurare socială, ambele prevăd și opțiunea asigurărilor facultative, acestea nu sunt populare printre migranți.

Pentru că în căutare de muncă peste hotare pleacă o pondere semnificativă de persoane deja încadrate în Moldova în activități direcționate spre obținerea veniturilor, factorul principal care impulsionează plecarea femeilor la muncă peste hotare nu este lipsa oportunităților de angajare în general, ci locurile de muncă puțin atractive din cauza salariilor mici oferite de către angajatori în țară, necorespunderea locurilor de muncă competențelor/calificărilor deținute, de asemenea și condițiile de muncă precare.

Pierderea experiențelor și abilităților obținute în țară în rezultatul studiilor și experienței de muncă este observată prin prisma discrepanțelor semnificative între domeniile de angajare ale femeilor migrante în țară înainte de plecare și în țara de destinație, în perioada de migrare. Înainte de plecare la muncă peste hotare, femeile au activat în diverse domenii în ponderi relativ comparabile (agricultură, comerț, educație, industrie, sănătate, etc.), iar în țările de destinație femeile migrante în majoritate sunt angajate în gospodăriile casnice, la construcție, în comerț.

De către femeile migrante sunt apreciate oportunitățile rezultate din migrație precum oferirea către familie a resurselor financiare pentru trai, acumularea resurselor necesare pentru procurarea bunurilor, plata studiilor, de asemenea și privind experiența de muncă, abilitățile obținute, învățarea unei limbi străine în țara de destinație. Totodată, sunt conștientizate și pierderile care derivă din migrarea la muncă, precum faptul că atât femeile, cât și familiile acestora au avut de suferit, s-a înrăutățit starea lor de sănătate, au rămas fără loc de muncă, de asemenea și pierderile conexe calificărilor și abilităților personale, necesitatea de a abandona studiile din motivul plecării la muncă peste hotare.

Lipsa îndelungată din țară limitează oportunitățile femeilor de a se pronunța activ în viața publică din țară, iar implicarea în procesele de dezvoltare a societății se reduce preponderent la transferurile bănești, direcționate familiei/ gospodăriei. Impactul asupra familiei/ gospodăriei femeilor migrante a sumelor de bani din remitențe este destul de semnificativ, incidența sărăciei este considerabil mai mică în gospodăriile cu femei plecate la muncă peste hotare în raport cu gospodăriile fără femei migrante.

Este observată contribuția femeilor migrante la dezvoltarea gospodăriei acesteia. Femeile migrante contribuie semnificativ la veniturile gospodăriilor, ponderea venitului din remitențe constituie aproape 60%. Familiile femeilor migrante înregistrează anumite tendințe privind asigurarea calității mai înalte de trai a membrilor gospodăriei sale (accesul la sistemul de canalizare, WC în interior), accesul la anumite bunuri, care solicită cheltuieli relativ mari.

Limitările principale cu care se confruntă femeile migrante sunt cele cu referire la încadrarea în muncă la revenire, accesul la sănătate și protecție socială, aspectele psihemoționale și de comportament conexe tradiționalismului și stereotipurilor persistente în țară.

